

Elm xadimləri

Müəllimini sevnələr, onlardan bilgi alanlar həmişə həyatda uğur qazanırlar. Elə müəllimlər də olur ki, unudulmur, qürurla adı çəkilir. Gənclərə nümunə göstərilir, şəxsiyyət kimi tanınırlar. Bu günlərdə 80 yaş qeyd edilən Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin Analitik və fiziki-kimya kafedrasının professoru, kimya elmləri doktoru, qabaqcıl təhsil işçisi, Y.Məmmədliyev adına mükafatın laureatı, əməkdar müəllim Telman Əhməd oğlu Bədəlbəyli-Ağdamski belə müəllimlərdən, ziyalılardan. İxtisas-fənn müəllimləri arasında Telman müəllim obyektivliyi, prinsipliliyi ilə fərqlənən, bunların sayəsində hörmət qazanan alim-pedaqoqlardandır. Qərəzsiz, nəfsi bütöv müəllimin nüfuzu həmişə yüksək olur. Bunun kökləri isə bir qədər dərinlərə gedir.

Telman Ağdamskinin keçdiyi həyat yolu humanizm, insanlıq duyğusu, zəhmətsevərlik, xeyirxahlıq, sədaqət, həmkarlarla bağlıdır. Onun həyat və yaradıcılıq yolunu səciyyələndirən əsas cəhət sənətini ehtirasla, həvəslə sevmə müəllim kimi şərəfli bir peşə sahibi olmasıdır.

Burida da müəllim lider Heydər Əliyevin müəllim haqqında deyilən ifadəsini yada salmaq yerinə düşər: "Mən dünyada müəllimdən şərəfli ad tanıyıram".

liyyəti və təcrübəsinin nəticəsi olaraq deyilənləri sübut edir. Telman Ağdamski respublikanın ümumtəhsil məktəbləri üçün kimya fənni üzrə yüksək ixtisaslı müəllim və kimya profilli elmi-tədqiqat institutları üçün kimyaçı kadrların hazırlanmasında müstəsna xidmət göstərmişdir. Ölkəmizdə elə bir ümumtəhsil və ali məktəb, tədqiqat tapma elmi-tədqiqat müəssisəsi bağla olmaz ki, orada görkəmli alimin tələbələri işləməsin. İndi onun tələbələri arasında AMEA-nın həqiqi üzvi, general, vəctimai-siyasi xadim, kimya və pedaqoji elmlər namizədləri və doktorları, əməkdar müəllimlər var. Kimya fakültəsində professorla çiyin-çiyinə işləyən müəllimlərin əksəriyyəti onun tələbələridir. Mən də fəxr edərəm ki onun tələbəsi olmuşam. Tədris etdiyi fiziki kimya fənni çətin olsa da, professor müəlliminə o qədər səliss, dəqiq və anlaşılacaq formada çatdırır ki, onu başa düşməmək qeyri-mümkündür. Telman müəllimin çox gözəl natiqlik mədəniyyəti və xüsusi intonasiya onun müəllimlərinə, adınca söhbətlərinə belə, yorulmadan qulaq asmağa imkan verir.

O, 1972-1981-ci illərdə Pedaqoji Universitetin kimya fakültəsində dekanı olmuşdur. Qısa müddətdə fakültədə təlim-tədris işlərini, tədrisi yeni istiqamətə yönəltməyə çalışmış, ayrı-ayrı fənlər üzrə ixtisas laboratoriyalarının yaradılmasına, onların maddi-texniki bazasının gücləndirilməsinə çalışaraq, fakültənin başqa elm və tədris müəssisələri ilə yaradıcılıq əlaqələrini təşkil etmişdir.

Bir müəllim, dekan kimi həmişə tələbələrini biliyinin obyektiv qiymətləndirilməsinə, tədqiqat məqamlarına, elmi cəmiyyətlərdə fəal iştirak etmələrinə çalışmış, həmişə nüfuzunu gözlemiş, yetirmələrinə özünü sevdirmişdir.

Onun bu əməyi Təhsil Nazirliyinin, ADPU-nun rəhbərliyinin mükafat və fəxri fərmanları ilə qiymətləndirilmişdir. T.Ağdamski 2006-cı ildə ADPU-nun 85 illik yubileyi münasibətilə Təhsil Nazirliyi kollegiyasının qərarı ilə "Fəxri fərman", 2007-ci ildə "Fəxri fərman" sahəsində xidmətlərinə görə akademik Yusif Məmmədliyev adına medalla, 2008-ci ildə "Qabaqcıl təhsil işçisi" döş nişanı ilə təltif olunmuşdur.

Respublika Prezidentinin 19 aprel 2012-ci il tarixli sərəncamı ilə "Əməkdar müəllim" fəxri adı ilə təltif edilmişdir. O, 1973-1981-ci və 1993-2003-cü illərdə kimya elmi üzrə ixtisaslaşdırılmış müdafiə şurasının üzvü olmuş, 2004-2009-cu illərdə və 2011-ci ildən Azərbaycan Respublikası Prezidenti yanında Ali Attestasiya Komissiyasında kimya elmləri üzrə ekspert şurasının üzvüdür. Bu müddətdə onlarla dissertasiya işlərinin opponenti olmuş, ekspert kimi həmişə prinsipial mövqə tutaraq, ciddi, obyektiv rəylər vermişdir.

Bu günlərdə professor T.Ağdamskinin 80 yaş tamam olur. Gəncləri bəyənən, zəngin ali məktəb təcrübəsinə, mənəvi olma görkəmli alim ömrünü çox şərəflə yaşayır. Ona gələcək elmi-pedaqoji fəaliyyətində uğurlar arzulayırıq.

Vaqif ABBASOV,
akademik

Qayğıkeş müəllim-istedadlı alim

Telman müəllim zəngin həyat təcrübəsinə malik tükənməz enerji ilə yaşayıb çalışıb, bütün cəhətləri ilə nümunə olmağı bacaran, müəllim kimi onu tanıyanların qarşısında başı uca, daim müsbət xarakterizə olunan səmimi insan və müəllimlik şərəfini, adını yüksək tutan alim-pedaqoqlar nəslinə mənsubdur.

Heç kime sirr deyil ki, təhsil, elm və bilik çox çətin, mürəkkəb, ziddiyyətli, axtarılan sonu olmayan, daim yaradıcılıq tələb edən iradəli, əzmkar, cəsərtli, ixtira edən, yorulmaq bilməyən adamların yoludur. Deyərdim ki, Telman müəllim bu yolun ən layiqli nümayəndələrindəndir. O, pedaqoji fəaliyyəti ilə yanaşı, elmi-tədqiqat işlərini başa çatdırmaq üçün sözün həqiqi mənasında, uzun illər gərgin əmək sərf etmiş və istəyinə nail olmuşdur. Professor elmi-pedaqoji fəaliyyəti iki dərslə, 16 dərs vəsaitində 200-ə qədər elmi əsərdə, o cümlədən üç müəlliflik şəhadətnaməsində öz əksini tapmışdır. Bu dərslər və dərslər vəsaitləri ADPU tələbələri üçün ana dilində yazılan ilk kitablarıdır. Onu da qeyd edim ki, Telman müəllim 50 ildir ki, universitetin kimya fakültəsində fiziki-kolloid kimya fənnindən mühazirə oxuyur və bu pedaqoji universitetlərin kimya və kimya biologiya fakültəsi tələbələri üçün metodik göstəriş və tədris proqramlarının müəllifidir. Onun "Kimyəvi termodinamika və tarazlıq", "Fiziki kimyadan praktikum", "Məhlullar", "Elektrokimya", "Fiziki kimyadan məsələ və çalışmaları", "Kolloid kimya" və başqa kitabları bu qəbildəndir. O, dərslər və dərslər vəsaitlərinin yazılmasına çox böyük həssaslıq və məsuliyyətlə yanaşır. Bu yaxınlarda nəşrə təqdim olunan Fiziki-kolloid kimya dərsləri müəllifin uzun illər pedaqoji fə-

li nadir torpaq elementlərinin tsiklopentadienil, metal karbonil, terafuranat komplekslərinin sintezi, quruluşu və katalitik xassələri" mövzusunda doktorluq dissertasiyasını müdafiə etmişdir. O, fiziki və qeyri-üzvi kimya qrifləri üzrə elmlər doktorudur.

Professor T.Ağdamskinin əsas elmi tədqiqatları kataliz və koordinasiya kimyası sahələridir. AMEA-nın müxbir üzvü Z.H.Zülfüqarovun rəhbərliyi ilə onun tərəfindən n-butanın dehidrogenləşmə reaksiyasında nadir torpaq elementlərinin katalitik xassəsi öyrənilərək sənayedə istifadə olunan k-5 katalizatoru yerli xammal əsasında sintez edilmiş yüksək katalitik fəallığa malik katalizatorla əvəzlənməsi təklif olunmuşdur. Onun tərəfindən tərkibində d və f elementləri olan iki, üç valentli samarium, yevropium və itterbiunun müxtəlif üzvləri katalitik sintez edilərək onların xassələri, quruluşları tədqiq olunmuşdur.

Tərkibində kobalt və manqan olan lantanoid komplekslərinin alınması üsulu işlənib hazırlanmış və onları seoliflər üzərində çökdürməklə yeni növ katalizatorlar sintez edilmişdir. Həmin katalizatorların iştirakı ilə kiçik molekulların fəallaşdırılması, karboniləşmə reaksiyaları tədqiq olunmuşdur. Onların üzvi sintezdə neftayırma sənayesində tətbiq olunması yolları göstərilmişdir. Heç təsadüfi deyil ki, aparılan elmi tədqiqat işlərinin nəticələri haqqında beynəlxalq simpozium və konfranslarda məruzələr edilmişdir.

1985-2001-ci illərdə Telman Ağdamski kimya elminin qeyd edilən iki sahəsi üzrə beynəlxalq simpoziumlara dəvət almışdır. Koordinasiya kimyası üzrə (İsveçrədə 1985), Yunanıstanda (1986), Avstraliyada (1988), Portuqaliyada (1989), Almaniya (1992), Yaponiyada (1994), Kanadada (1998), Amerikada (2001) keçirilən XIII-XXIV beynəlxalq elmi məclislərə dair II, III, IV beynəlxalq konfranslara -Almaniya (1990), İtaliya (1993), Yaponiyaya (1994,1997) dəvət olunmuş və məruzələrinin tezisləri dərc olunmuşdur.

Telman müəllim böyük səhnə xadimi Əhməd Bədəlbəyli-Ağdamskinin ailəsində doğulmuşdur. Ə.Ağdamskinin fəaliyyəti Azərbaycan teatrının mühüm bir mərhələsini təşkil edir. Qadınlara üçün Əhməd Ağdamski opera və operetnalarda qadın rollarının ilk ifaçısı olmuş və xatirələrində demişdir ki, görəsən, gələcək nəsillər mənəm bu hərəkətimi necə qiymətləndirəcək? Deyərdim ki, bunu onda da, indi də əsl qəhrəmanlıq, xalqa böyük sevgi nümunəsi hesab etmək olar.

Telman Ağdamski Azərbaycan mədəniyyəti tarixində adı hörmətlə yad edilən bir səhnə fədaşının övlətidir. Eyni zamanda, çox hörmətli bir nəslin - Bədəlbəyililər nəslinin nümayəndəsidir. O zaman Əhməd Bədəlbəyli familiyasını gizlətmək məqsədilə özünə Ağdamski ləqəbini götürmüşdü. Müəllim, o cümlədən Telman övladını onu soyadı kimi qəbul etmişlər.

Bədəlbəyli qardaşları Bədəl, Mahmud, Əhməd Azərbaycana ilk maarif işiği yaymaq, məktəb açıb xalqın sahalərində təlim-tərbiyə vermək sahəsində çox işlər görmüşlər. Deməli, xalqa xidmət etmək, xalq işi uğrunda çalışmaq Telman müəllimin də varlığına irsən hopmuşdur.

Telman Əhməd oğlu 1936-cı il avqustun 6-da Ağdaş rayonunda anadan olmuşdur. O, 1953-cü ildə orta məktəbi bitirmiş, həmin il Bakı Dövlət Universitetinin kimya fakültəsinə daxil olmuşdur. 1958-ci ildə ali təhsilini başa vurub kimyaçı ixtisasına yiyələnmişdir. Hələ tələbə iken ailə vəziyyəti ilə əlaqədar 1957-ci ildə AMEA-nın Kimya İnstitutunda (indiki Kataliz və qeyri-üzvi kimya) laborant kimi əmək fəaliyyətinə başlamışdır. 1957-1967-ci illərdə həmin institutun aspirantı olmuş, kiçik elmi işçi vəzifəsində işləmişdir.

1967-ci ildən indiyədək ADPU-nun Analitik və fiziki kimya kafedrasında dosent (1967-1993), 1993-cü ildən isə professor vəzifəsində işləyir. 1965-ci ildə "Dehidrogenləşmə və polimerləşmə reaksiyasında oksid katalizatorlarının tədqiqi" mövzusunda namizədlik, 1992-ci ildə "İkivalent-